

Ткачук Юрій Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Вартилицька Інна Анатоліївна,
професор кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ

В правових науках вважається, що санкція розкриває суть правового явища та юридично закріплену його форму. Існують науково обґрунтовані позиції, що санкція – це частина норми права, яка містить вказівку на вид відповідальності за порушення приписів диспозиції норми та на засоби державного примусу, які застосовуються спеціальними органами держави за порушення вимог диспозиції норми; вказує на заходи державного впливу, що застосовуються до порушника того правила, що передбачено диспозицією [1, с. 134]. Наявність множинності визначень поняття санкції норми права є закономірною, оскільки стрімкий розвиток юридичної науки, формування численних юридичних шкіл сприяє вдосконаленню поглядів на всі юридичні категорії [2, с. 463].

Кримінально-правова санкція – це обов’язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності протиправного діяння, розкриває правовий аспект покарання, указуючи на його вид і обсяг [3, с. 42]; санкція є необхідною частиною статті (норми) Особливої частини КК [4, с. 80]; частина статті Особливої частини КК, де визначено вид та розмір покарання за вчинення діяння. У більш широкому розумінні санкцію охоплюються й норми Загальної частини КК, де передбачено інші заходи кримінально-правового впливу, які застосовуються до осіб, які вчинили протиправне діяння [5, с. 127]; частина норми, яка визначає вид і міру покарання за вчинення передбаченого диспозицією суспільно-небезпечного діяння [6, с. 31]; частина кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і є формально визначеною об’єктивно-суб’єктивною моделлю заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили протиправне діяння [7, с. 101].

У кримінальному праві санкція розуміється як самостійна норма кримінального права; структурний елемент двочленної охоронної норми кримінального права; структурний елемент тричленної норми права, яка

одночасно є регулятивною (запобіжною) й охоронною (відновлювальною) [8, с. 29–30]. Відокремлене існування диспозиції і санкції неможливо, адже санкція є необхідним елементом правової норми, а щодо категорій «кримінальна відповідальність», «покарання», «кримінально-правова санкція», то слід зазначити, що вони не є тотожними, але є взаємопов'язаними та взаємозалежними [3, с. 136].

Слід вказати, що розуміння санкції як частини статті КК, що містить вказівку на вид та розмір покарання та є обов'язковою складовою статті (або частини статті) Особливої частини КК, що містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння [3, с. 42], викликає наукові дискусії з декількох причин. По-перше, у КК наслідки кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, не можна ототожнювати лише з покаранням, оскільки особу можуть засудити без призначення покарання або ж звільнити її від відбування призначеного покарання з випробуванням. По-друге, ці негативні наслідки для винного містяться в нормах Загальної частини КК. Тобто, санкція є правовою формою виявлення кримінальної відповідальності [9, с. 62]. Санкція кримінально-правової норми наділена ознаками санкцій інших правових норм, але вона не може не мати лише її притаманних специфічних рис. Законодавча регламентація покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання не завжди є адекватною санкції норми КК, оскільки не всі положення, що містяться в КК, мають відношення до санкції.

А.А. Вознюк вказує, що визначення санкції через покарання не повною мірою враховує сучасні здобутки науки кримінального права, адже покарання є ключовим елементом санкції, однак не єдиним. У зв'язку з цим, враховуючи наукові здобутки окремих вітчизняних науковців (Н.А. Орловської, В.В. Яроша, О.О. Книженко), дослідник стверджує, що санкція містить вказівку на кримінально-правові наслідки зазначеної в диспозиції поведінки. Такі наслідки можуть бути як негативними (у вигляді покарання), так і позитивними (у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового заохочення) [10, с. 644–646].

Говорячи про кримінально-правові санкції, слід зазначити, що в науковій літературі виділяються санкції кримінально-правової норми і санкції статті Особливої частини КК. Досить часто поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК» використовується як синонім поняття «кримінально-правова санкція». Вважається, що поняття «санкція статті (санкція частини статті) Особливої частини КК» не є тотожним поняттю «кримінально-правова санкція», оскільки характеризує конкретну статтю чи частину статті Особливої частини КК. Поняття «кримінально-правова санкція» відноситься до поняття «кримінально-правова норма» кримінального права як галузі права взагалі. Як бачимо, «санкція статті чи санкція частини статті Особливої частини КК» є категорією кримінально-правового законодавства, а «кримінально-правова санкція» – категорією кримінального права як галузі права [2, с. 464]. Тому правильною є думка, що санкції норм

Особливої частини КК визначають покарання, які можуть бути призначеними судом за порушення правил поведінки, що містяться у диспозиціях відповідних статей. Санкціями статті (частини статті) Особливої частини КК визначений другий абзац статті (частини статті), що містить типізований варіант реакції на суспільно небезпечне діяння, який передбачає базовий перелік кримінально-правових заходів стимулювання виконання кримінально-правової заборони з вказівкою на їх види та, у абсолютній більшості випадків, межі [8, с. 357–358].

Як бачимо, поняття кримінально-правової санкції є набагато ширшим, більш абстрактним та виходить за межі поняття санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, охоплюючи інститути Загальної та Особливої частин КК [2, с. 464].

Список використаних джерел:

1. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Істина, 2007. 336 с.
2. Назимко Є.С., Коллер Ю.С. Поняття санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини Кримінального кодексу України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 461–464.
3. Денисова Т.А., Філей Ю.В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія. Київ, Центр навчальної літератури, 2008. 176 с.
4. Музика А.А., Горох О.П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2012. 404 с.
5. Мезенцева І.Є., Ярош В.В. Кримінально-правові санкції та заходи кримінально-правового впливу за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 (1). С. 126–130.
6. Кузнєцов О.В., Гіжевський В.К. Кримінальне право України (повний курс у схемах та таблицях) : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 459 с.
7. Сидорук І. Санкції та покарання за розбещення неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. Вип. 73 (2). С. 100–104. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.47>
8. Орловская Н.А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации, функционального анализа: монография. Одесса: Юрид. л-ра, 2010. 296 с.
9. Книженко О.О. Поняття санкцій у кримінальному праві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 79–84.
10. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.